UNIWERSYTET GDAŃSKI
RPW/28267/2019 P
Data: 2019-06-27

dr hab. Marcin Kalinowski, prof. nadzw.

Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Semmerling pt. Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego gmin w Polsce na tle ich sytuacji dochodowej, napisanej na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Gdańskiego pod kierunkiem naukowym dra hab. Henryka Ćwiklińskiego, prof. UG

Wstęp

Podstawą wydania niniejszej opinii jest pismo dr hab. Moniki Bąk, prof. UG, Dziekana Wydziału Ekonomicznego z dnia 2 kwietnia 2019 r.

Recenzja wykonana została w oparciu o przepisy ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. z późniejszymi zmianami.

1. Ogólna charakterystyka pracy, jej cele oraz hipotezy badawcze

Dysertacja jest opracowaniem składającym się z 210 (239) stron. Zawiera wstęp, pięć rozdziałów, wnioski, Bibliografię, Spis tabel, Spis rysunków oraz Aneks (załączniki).

W pracy wykorzystano 256 źródeł, z czego 126 to prace zwarte, 66 artykuły, 19 akty prawne i 45 źródła internetowe. Pewnym mankamentem jest fakt, że jedynie 23 źródła to prace obcojęzyczne.

We wstępie Autorka uzasadnia wybór tematu pracy i motywuje potrzebę dokonywania ciągłych badań w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym. Autorka jednocześnie zauważa, że zagadnienie to było już wielokrotnie opisywane i poddawane ocenie w literaturze przedmiotu. Wskazuje jednak, że zmieniające się otoczenie sprawia, że badania w zakresie gospodarki i polityki fiskalnej na poziomie lokalnym są wciąż konieczne.

Podejmowany przez Autorkę temat należy uznać za istotny, szczególnie w kontekście uwarunkowanego m.in. historycznie znacznego zróżnicowania poziomu rozwoju gmin w Polsce oraz podejmowanych działań nakierowanych na wyrównanie poziomu rozwoju lokalnego.

W literaturze przedmiotu dość często poruszane jest zagadnienie będące przedmiotem badań w ocenianej pracy. Najczęściej dokonywane są analizy pod kątem czynników wpływających na rozwój społeczno-gospodarczy w ujęciu regionalnym. Fakt ten jednak nie umniejsza potrzeby przeprowadzenia dalszych tego rodzaju badań we wciąż zmieniającej się rzeczywistości – zarówno w odniesieniu do sytuacji finansowej Jednostek Samorządu Terytorialnego, jak i oczekiwań dotyczących poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w gminach. Istnieje zatem potrzeba prowadzenia badań w tym zakresie.

Autorka stawia sobie w ramach rozprawy dwa główne cele. Pierwszy cel został nazwany teoretycznym. Jest nim, według Autorki „zbadanie współzależności między zróżnicowaniem społeczno-gospodarczym a sytuacją dochodową gmin w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem poziomu ich samodzielności finansowej". Cel aplikacyjny natomiast został określony jako „identyfikacja współzależności pomiędzy kierunkiem lokalnej polityki a rozwojem lokalnym".

Tak postawione cele wymagają doprecyzowania i skorygowania. Należy bowiem zwrócić uwagę na fakt, że wskazane cele są w gruncie rzeczy tożsame i oba mają charakter empiryczny. Można było zatem sformułować jeden zasadniczy cel pracy zamiast dwóch.

Takie podejście do celu pracy potwierdza analiza postawionych w pracy hipotez badawczych, które odnoszą się do analizy rozkładu przestrzennego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz do oceny współzależności pomiędzy sytuacją finansową gmin a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Hipotezy zostały sformułowane poprawnie i ułożone w sposób logiczny. Jedyne zastrzeżenia może budzić sformułowanie zastosowane w hipotezie 2 „korelacja pomiędzy miarą sytuacji dochodowej i poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego gmin". Chodziło prawdopodobnie o „wartość miary sytuacji dochodowej" a nie o samą miarę. Jest to jednak w gruncie rzeczy uwaga o charakterze językowym.

Wydaje się, że warto byłoby sformułować w pracy cele szczegółowe powiązane ściśle z hipotezami badawczymi. W ten sposób powstałby zestaw celów składających się na realizację celu głównego.

2. Koncepcja pracy i jej struktura

Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna. Praca składa się z pięciu rozdziałów podporządkowanych tematowi pracy jak i jej celowi. W rozdziale pierwszym zaprezentowane zostało zagadnienie gminy w teorii rozwoju społeczno-gospodarczego. Opisane zostały w tym miejscu: istota, geneza oraz teorie rozwoju lokalnego. Przedstawiono również czynniki rozwoju, jak i bariery rozwoju lokalnego.

Rozdział drugi poświęcony został systemowi finansowania gmin w Polsce. Omówione zostały główne źródła finansowania gmin oraz instrumenty długu publicznego. Na koniec tej części zaprezentowano modele polityki fiskalnej na poziomie lokalnym wraz z omówieniem rozwiązań międzynarodowych.

Trzeci rozdział zatytułowany został „Kierunki zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego gmin w Polsce". Wydaje się, że sformułowanie „kierunki zróżnicowania rozwoju ..." jest nieco przesadzone. Należałoby rozważyć zmianę tytułu tego rozdziału na „Kierunki rozwoju ..." lub „Zróżnicowanie rozwoju ...". Podobna uwaga tyczy się brzmienia tytułu podrozdziału 3.1. „Mierniki analizy i modele statystyczne oceny rozwoju ...". Wydaje się, że wystarczyłoby „Mierniki i modele statystyczne oceny rozwoju ..."

W rozdziale czwartym dokonano oceny sytuacji dochodowej gmin w Polsce na podstawie danych statystycznych. Za błędny należy uznać tytuł podrozdziału 4.2. „Pomiar wskaźników empirycznych". Czytelniejsze byłoby brzmienie „Ocena sytuacji dochodowej gmin w Polsce". Również tytuł podrozdziału 4.3. jest nieprecyzyjny „Zagregowana miara syntetyczna". Nie wiadomo do czego odnosi się sama miara. W tekście w tej części pracy wspomina się o „syntetycznej mierze rozwoju społecznego" oraz o „miernikach sytuacji dochodowej" i być może tak powinien brzmieć tytuł tego podrozdziału.

Rozdział piąty zatytułowany jest: „Współzależność sytuacji dochodowej i poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin w Polsce" stanowi zasadniczą część empiryczną pracy. W rozdziale tym zaprezentowano wyniki analizy korelacji wskaźników dochodowych i rozwoju społeczno-gospodarczego gmin. Na koniec tego rozdziału zawarte zostały rekomendacje dla lokalnej polityki fiskalnej w Polsce.

3. Ocena dotycząca strony formalnej, redakcyjnej i stylistycznej

Praca napisana została w sposób staranny i zrozumiały. Język w pracy jest zasadniczo poprawny, choć zdarzają się drobne błędy językowe.

Szczegółowa lista usterek:

str. 7, ostatni akapit - „Pozwoliło to na ocenę pomiędzy składowymi oceny sytuacji dochodowej ..."
str. 8, pierwszy akapit, wiersz 5 - „...przy zbliżonym poziomie dochodów lub niższych dochodach ..." powinno być „... przy zbliżonym poziomie dochodów lub wyższych dochodach ..."
str. 15, wiersz 9 – „występuje równowaga środowiska naturalnego środowiska." (potwórzenie)
str. 33, wiersz 18 – „sterowaniem", powinno być „sterowanie"
str. 36, wiersz 1 – „istotny", powinno być „istoty"
str. 47, rys. 7 - „darowoziny", powinno być „darowizny" oraz „Częć", powinno być „Część"
str. 51, wiersz 20 – „... opłacany formie ...", powinno być „... opłacany w formie ..."
str. 74, wiersz 14 – „przestawić", powinno być „przedstawić"
str. 92, wiersz 9 – „Może one przyjmować ...", powinno być „Może ona przyjmować ..."
str. 93, wzór 2 – brak opisów dla oznaczeń d_{io} oraz z_{oj}
str. 105, wiersz 18 – „... wykreślone w rejestru ...", powinno być „ ... wykreślone z rejestru ..."
str. 111, wiersz 7 – „najtrudniejszy", powinno być „najtrudniejsze"
str. 126, wiersz 3 – „Dobór wartości i wskaźników pomiaru ...", powinno być „Dobór wskaźników pomiaru ..."
str. Str. 139, wiersz 3 – „ ... jednocześnie na więcej ...", powinno być „ ... jednocześnie najwięcej ..."
str. 155, wiersz 21 – „... w badanych okresie ...", powinno być „... w badanym okresie ..."
str. 175, wiersz 1 – „Strykowa", powinno być „Pszczyny"

4. Ocena merytorycznej strony pracy

W pracy przeprowadzony został rzetelny przegląd literatury w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego. Doktorantka dokonuje skrupulatnej analizy dorobku naukowego w zakresie podjętego w pracy tematu. Autorka w tej części pracy prezentuje nie tylko dokonania innych autorów, ale odnosi się do nich i dokonuje samodzielnej oceny. Ta część pracy zasługuje na uznanie ze względu na staranność i rzetelność przeprowadzonej analizy teorii rozwoju społeczno-gospodarczego ze szczególnym uwzględnieniem gmin. Jest to zdecydowanie mocna strona ocenianej pracy.

Słabą stroną pracy jest dobór narzędzi zastosowanych do przeprowadzenia procesu badawczego. Ocena zależności poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin i ich sytuacji dochodowej przeprowadzona na potrzeby pracy opiera się w głównej mierze na badaniu współczynników korelacji.

Narzędzie wybrane w pracy do przeprowadzenia analizy (regresja liniowa) uznać należy za poprawne, ale może być uznane za niewystarczające do pełnej realizacji tak postawionego celu pracy. Oczywiście nie dyskwalifikuje to wniosków wyciągniętych na podstawie przeprowadzonych badań, ale osłabia ich

rzetelność. Należy jednak pochwalić Autorkę za zastosowanie procedury korygującej wyniki korelacji poprzez zastosowanie wyrównania 3 sigma co poprawia wiarygodność wyników (choć nie zostały one prawdopodobnie zastosowane we wszystkich analizach). Dla uzyskania wyższej jakości wyników przeprowadzonych badań należałoby zastosować w pracy bardziej subtelne metody i zaawansowane mierniki oddające w sposób adekwatny zależności pomiędzy badanymi zmiennymi.

W zakresie przeprowadzonych badań należy wskazać również inne uwagi metodyczne.

Na liście mierników oceny rozwoju społeczno-gospodarczego poddawanych analizie w pracy pojawiają się m. in.: „liczba ludności w wieku 20-24 lata" oraz „liczba miejsc w przedszkolach".

Miary te w ujęciu nominalnym (bezwzględnym) nie mogą stać się podstawą do analizy porównawczej. Należałoby je we wstępnej fazie procesu badawczego zamienić na miary względne, tak aby odnosiły się do liczby ludności ogółem na badanym terenie (np. gminie). Tylko wówczas wskaźniki te mogą być uznane jako miary rozwoju społeczno-gospodarczego Jednostek Samorządu Terytorialnego. Usterka ta ma swoje konsekwencje w dalszej części badań i interpretacji ich wyników. Na szczęście uwaga ta dotyczy jedynie dwóch z jedenastu poddawanych analizie wskaźników.

Ponadto należy pamiętać, że na wartość wskaźnika „pracujący na 1000 mieszkańców" wpływ ma nie tylko mobilizacja mieszkańców do pracy i liczba miejsc pracy, ale również struktura wieku. Należałoby uwzględnić ten czynnik w przeprowadzanej analizie i wnioskach.

W dalszej części pracy dokonana została analiza rozkładu geograficznego gmin ze względu na poziom rozwoju społecznego i gospodarczego (podrozdział 4.3.). Analiza ta jednak, będąca jednocześnie weryfikacją pierwszej hipotezy badawczej została dokonana jedynie na podstawie oceny wizualnej map, co w pracy naukowej należy uznać za niewystarczające. Szczególnie trudno określić na tej podstawie polaryzację centrum – peryferia wokół największych miast. Być może Autorka dokonywała dodatkowych analiz w tym zakresie, ale nie zaprezentowała ich w pracy.

Na uznanie zasługuje analiza wybranych gmin w rozdziale piątym. Jest to niewątpliwie wartość dodana ocenianej pracy i element potwierdzający oryginalność rozważań w pracy. Wartością dodaną w pracy są również sformułowane w podrozdziale 5.3. rekomendacje dotyczące lokalnej polityki fiskalnej w Polsce w oparciu o przeprowadzone badania. Formułowanie takich zaleceń świadczy zarówno o wiedzy teoretycznej Doktorantki, ale również o umiejętności implementacji wniosków z przeprowadzonych badań do otoczenia społeczno-gospodarczego.

Kontrowersje budzić może zastosowanie analizy korelacji pomiędzy wybranymi zmiennymi dotyczącymi sytuacji dochodowej i poziomem rozwoju społecznego i gospodarczego dla wybranych gmin. Sama ocena zależności tego rodzaju jest zdecydowanie poprawna. Problemem jest jednak ilość dostępnych danych do tych badań. W analizowanym przypadku było to jedynie 11 danych dla każdej zmiennej. Jest to zdecydowanie niewystarczające dla rzetelnej oceny zależności.

Ponadto wskazać należy następujące uwagi szczegółowe do części empirycznej:

1. Brak doprecyzowania, czy analiza zależności pomiędzy średnim dochodem per capita a średnią miarą rozwoju gospodarczego i społecznego (tabela 64 na str. 166) oraz relacji głównych podatków w dochodach gminy a miarami rozwoju społecznego i gospodarczego (tabela 65 na str. 167) została wykonana z zastosowaniem wyrównania 3 sigma czy też nie.
2. Zależność wskazana na wykresie 33 i w tabeli 58 jest w zasadzie truizmem. Jest rzeczą oczywistą, że przy niższych dochodach własnych gmina uzyskuje więcej dochodów obcych. Korelacja pomiędzy tymi wartościami wynika wprost z mechanizmu wyrównywania dochodów jednostek samorządu terytorialnego (subwencja wyrównawcza i równoważąca) opisanymi przez Autorkę w rozdziale 2 na str. 56-58. Autorka wskazuje w opisie, że zależność ta jest naturalna i wynika z zasad funkcjonowania systemu subwencji. Wydaje się jednak, że dokonywanie analizy i badanie tak oczywistych zależności nie wnosi nic nowego do prowadzonych rozważań i powinno być pominięte.
3. W tabelach prezentujących statystyki opisowe zmiennych obliczone zostały współczynniki asymetrii. Nie jest jednak dokonywana ich interpretacja (tab. 24-26, 29-34). Pytanie w jakim celu wskaźnik asymetrii został uwzględniony w badaniach skoro nie przydał się przy formułowaniu wniosków w tej części pracy.

Wskazane mankamenty nie obniżają ogólnie pozytywnej oceny recenzowanej pracy. Wskazane uwagi nie dyskwalifikują wyników badań przeprowadzonych w pracy, a świadczą jedynie o możliwości wystąpienia ograniczonej wiarygodności wniosków wyprowadzonych na ich podstawie. Autorka jednak na szczęście podchodzi z ostrożnością do ich ostatecznej interpretacji co świadczy o dojrzałości naukowej.

Ocena w oparciu o kryteria wskazane w art. 13 ust 1 Ustawy

5. Ocena oryginalności rozwiązania podjętego problemu naukowego

Sam temat pracy nie jest nowy. Zagadnienie zależności sytuacji finansowej gmin i poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego jest przedmiotem wielu badań. Autorka dokonuje analizy prostych zależności za pomocą podstawowych narzędzi statystycznych, aby uchwycić najważniejsze

współzależności w zakresie sytuacji dochodowej gmin a ich poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Samo badanie wykonane zostało z zastosowaniem standardowych narzędzi analizy statystycznej. Za oryginalny i autorski uznać należy sposób interpretacji wyników przeprowadzonych badań. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że Autorka po przeprowadzeniu całościowej analizy prezentuje na jej podstawie rekomendacje dotyczące lokalnej polityki fiskalnej w Polsce (podrozdział 5.3.). Zarówno interpretację wyników badań, jak i zaprezentowane rekomendacje uznać należy za element oryginalny, stanowiący wkład Autorki w rozwój nauki.

6. Ocena ogólnej wiedzy Doktorantki w dyscyplinie Ekonomia

Na podstawie ocenianej pracy uznać należy, że Doktorantka sprawnie porusza się po zagadnieniach ekonomicznych i finansowych w opisywanym obszarze. W obu rozdziałach teoretycznych (r. I i II) Autorka wykazała się niezbędną wiedzą w zakresie teorii rozwoju społeczno-gospodarczego oraz systemu finansowania gmin w Polsce, co pozwoliło Jej na przeprowadzenie dalszych badań pozwalających na realizację celu pracy. Autorka prezentuje dyskusję na temat modeli rozwoju lokalnego i ich założeń wykazując się jednocześnie samodzielnością w ocenie prezentowanych teorii.

7. Ocena umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

W ocenianej pracy doktorskiej przeprowadzone badania ograniczone były do analiz zależności danych publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny oraz do analizy regresji liniowej badanych zmiennych (dochody gmin i sytuacja społeczno-gospodarcza). Same narzędzia stosowane do przeprowadzonej analizy uznać należy za podstawowe. Dobrze, że przy takim narzędziu badawczym jak analiza korelacji Autorka stosuje wyrównanie 3 sigma, które sprawia, że współczynniki korelacji nie są zaburzane przez dane odstające, jak w przypadku prostej analizy korelacji. Szkoda, że Autorka nie pokusiła się o pogłębione badanie struktury zmiennych co pozwoliłoby na zaprezentowanie bardziej subtelnych wniosków niż tylko poziom współczynników korelacji. Autorka z należytą ostrożnością podchodzi do interpretacji wyników związanych ze współzależnościami i ich kierunkiem działania. Wskazuje wielokrotnie, że kierunek zależności nie jest znany, a nawet, że może być on dwustronny. Uznać należy, że Autorka wykazała się umiejętnościami samodzielnego prowadzenia pracy naukowej (zarówno konceptualizacji, operacjonalizacji, jak i interpretacji wyników).

8. Ocena końcowa i wnioski

Przedłożona do oceny dysertacja doktorska mgr Anny Semmerling pod tytułem „Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego gmin w Polsce na tle ich sytuacji dochodowej" spełnia wymogi

stawiane pracom doktorskim określone w art. 13 ust 1 Ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. z późniejszymi zmianami. **Wobec powyższego wnoszę do Rady Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego o przyjęcie ocenianej pracy i wnioskuję o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Gdańsk, dnia 18 czerwca 2019 r.